

รูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย
MANAGEMENT MODELS OF THE ELDERLY BUDDHIST SCHOOLS
IN CHIANG RAI PROVINCE

¹พระครูธีรศาสนไพศาล (ไพสน โสลา), ²วันชัย พลเมืองดี และ ³ชูชาติ สุทธะ

¹Phrakhrutheerasatpaisal (Paison Dhirapaikho)

²Wanchai Ponlamaungdee and ³Chuchat Sutta

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹paison42@gmail.com

Received: July 03, 2023; Revised: July 25, 2023; Accepted: August 21, 2023

บทคัดย่อ

คุณูปการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ วิเคราะห์ปัญหาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย และเสนอรูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัย พบว่า 1) พัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคมได้ร่วมพิจารณาจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ต่อมา มีการจัดประชุมเรื่องหลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา ที่ประชุมได้มีมติให้จัดตั้งโรงเรียนวิถีพุทธ ในปี พ.ศ. 2545 โดยมีรูปแบบเน้นพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาบูรณาการให้แก่ผู้เรียนมีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ดำรงชีวิตด้วยปัญญาและเมตตา ส่วนพัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2553 เป็นองค์กรภาคสังคมโดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนเป็นเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย มีรูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เรียกว่า “บวร” หรือ บ้าน วัด และราชการ 2) ปัญหาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย วิเคราะห์ได้ 4 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ การกำหนดแผนกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนไม่ชัดเจน บุคลากร ครูจิตอาสา ยังไม่ครอบคลุมในกิจกรรมการเรียนการสอน ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่สอดคล้องกับวิถีพุทธ และขาดบุคลากรประจำที่ทำหน้าที่ฝ่ายธุรการ 2) ด้านการจัดการทรัพยากรการเงิน

¹นิสิต พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

²รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

งบประมาณที่จะมาบริหารจัดการด้านต่างๆ ไม่เพียงพอ การวางแผนงานไม่ชัดเจน ไม่มีแผนในระยะยาว 3) ด้านการจัดการทรัพยากรทางกายภาพ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ครุภัณฑ์และลหุภัณฑ์ รวมถึงอาคารสถานที่ในการอำนวยความสะดวกแก่นักเรียนผู้สูงอายุ 4) ด้านการจัดการทรัพยากรเครือข่ายความร่วมมือ ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน 3) รูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย แบ่งการจัดการออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหาร สร้างความเข้าใจในกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย และบูรณาการกับหลักอิทธิบาท 4, 2) ด้านหลักสูตรด้วยมิติ 6 คือ (1) มิติด้านสุขภาพ บูรณาการด้วยหลักกายาวนาและจิตาวนา (2) มิติด้านเศรษฐกิจ บูรณาการด้วยหลักมัตตัญญูตา (3) มิติด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรม บูรณาการด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 (4) มิติด้านสิ่งแวดล้อม บูรณาการด้วยหลักศีลาวนา (5) มิติด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักปัญญาวนา (6) มิติด้านสวัสดิการ บูรณาการด้วยหลักพรหมวิหาร 4, 3) การดำเนินการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับโรงเรียนวิถีพุทธ บูรณาการด้วยหลักปัญญาวุฒิธรรม 4, 4) ด้านเครือข่าย สร้างความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด ราชการ บูรณาการด้วยหลักอปิธานิยธรรม 7

คำสำคัญ : รูปแบบ, การจัดการ, โรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ

Abstract

The objectives of this dissertation were to study the development and the models of the Elderly Buddhist schools, to analyst the problems in managing these schools, and to present the possible model in managing these schools. There were 40 informants from five elderly schools in Chiang Rai. The results are as follows: 1) On the development and the models of the Elderly Buddhist schools, the Ministry of Education and the Sangha Supreme Council of Thailand had provided the content of Buddhism to be used in schools nationwide. And later, there was a summit on “New curriculum for developing Thai children,” and the resolution was the agreement to establish the Elderly Buddhist Schools in B.E. 2545. The model of these schools was to develop the learners by applying TriSikkha or Threefold training: morality, concentration and wisdom to integrate the learners in order to aware about the true and fake values of things and to live a life of wisdom and loving-kindness. Meanwhile the development and models of the Elderly Buddhist schools in Chiang Rai had been established in B.E. 2553 by social sector organizations through the cooperation of all sectors. There appeared a network group of Chiang Rai Elderly Buddhist Schools by adopting the management model of all sectors 'participation between villages, monasteries and local governing bureaus. 2) Regarding the problems in managing the Elderly Buddhist schools in Chiang Rai, they were analyzed in 4 aspects: 1) On managing human resources, the operational plan was

unclear, the personnel and volunteer teachers did not match the teaching activities, lack of personnel skilled in managing Elderly Buddhist schools, and lack of personnel in administrative work. 2) On budget management, the budget allotment was not sufficient, no long-term plans and unclear. 3) On material management, lack of equipment such as durable and useable, and buildings to facilitate the elderly students. 4) The management of cooperation networking was unclear in creating connections. 3) The models presented for managing the Elderly Buddhist schools were classified into 4 aspects: 1) the administrative work is to create the mutual understanding to integrate this task through applying Iddhipāda 4 (Four Foundations for Accomplished), 2) The curriculum management in all 6 dimensions including (1) on health, the body and mind development (Kāyabhāvanā and Cittabhāvanā) should be adopted, (2) On economic, the moderation (Mattaññutā), (3). On society, tradition, and culture by Sangkhawattu 4 (virtues making for group integration and leadership, (4), On environment, morality development (Silabhāvanā), (5), On Innovation and technology, wisdom development (Paññabhāvanā), (6), On welfare, Brahmavihāra 4 (Four Sublime States of the Mind), 3) On managing the classroom, the Elderly Buddhist schools and Paññāviddhidhamma 4 (Virtue conducive to growth in wisdom), 4) On managing of networking among villages, monasteries and local governing bureaus, Aparihaniyadhamma 7 (things leading never to decline but only to prosperity) should be adopted.

Keywords: Models, Management, The Elderly Buddhist Schools

บทนำ

สถานการณ์ของประชากรโลกในยุคปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาเรื่องของสังคมผู้สูงอายุ องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้ให้นิยามผู้สูงอายุ หมายถึง ประชากร ทั้งเพศ ชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปและได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มี ประชากร อายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ 2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ 3) ระดับ สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากร อายุ 65 ปี ขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อย่างเต็มที่ (อ้างถึงใน, สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559) จาก

การสำรวจประชากรโลกในปี พ.ศ.2556 มีประชากรโลกทั้งหมด 7,100 ล้านคน โดยเป็นประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 12 ซึ่งก็กล่าวได้ว่า โลกได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว สาเหตุสำคัญที่ทำให้ทุกประเทศต้องเจอกับสถานการณ์นี้ ก็เพราะว่าอัตราการเกิดที่ลดลง และผู้คนมีอายุที่ยืนยาวขึ้น อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ สถานการณ์ของประชากรผู้สูงอายุในประเทศอาเซียน ปี 1999 อาเซียนมีสมาชิกครบ 10 ประเทศ และในปี 2020 ประเทศสมาชิกอาเซียนมากถึง 6 ประเทศได้กลายเป็นสังคมสูงอายุแล้ว ดังนี้ สิงคโปร์ (ร้อยละ 20.9) ไทย (ร้อยละ 18.1) เวียดนาม (ร้อยละ 12.3) มาเลเซีย (ร้อยละ 11.0) อินโดนีเซีย (ร้อยละ 10.1) และ เมียนมา (ร้อยละ 10.0)

ในปีพ.ศ. 2563 ประชากรไทยมีจำนวนรวม 66.5 ล้านคน อัตราส่วนเพศเป็นผู้ชาย 93 คน ต่อผู้หญิง 100 คน มีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป 12 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 18.1 ของประชากรทั้งหมด ประเทศไทยกำลังจะกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” ภายในปี 2565 นี้ และในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า อัตราเพิ่มประชากรไทยจะยิ่งช้าลงจนถึงขั้นติดลบ แต่ในขณะที่อัตราเพิ่มของประชากรไทยรวมจะเพิ่มโดยอัตราลดลงในอีก 20 ปีข้างหน้า ประชากรสูงอายุกลับจะเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่สูงมาก ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) จะเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 3.5 ต่อปี และประชากรสูงอายุวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) จะเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 7.1 ต่อปี ส่วนสถานการณ์ของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย โครงสร้างประชากรตามฐานข้อมูลของทะเบียนราษฎรจังหวัดเชียงราย ปี พ.ศ. 2560 มีประชากร 1,282,544 คน และพบว่า ประชากรผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มของจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้นโดยในปี 2556 จากประชากรผู้สูงอายุ 163,027 คน หรือร้อยละ 13.5 ของประชากรทั้งจังหวัด และในปี พ.ศ. 2561 มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอีกเป็นร้อยละ 17.40 ปี พ.ศ. 2563 ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 18.38 (กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, ออนไลน์)

โรงเรียนผู้สูงอายุ ก็เป็นรูปแบบหรือแนวทางหนึ่งที่จะมาช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวของผู้สูงอายุของไทย โดยองค์กรที่มีส่วนสำคัญในการริเริ่มโรงเรียนผู้สูงอายุ ก็คือวัดซึ่งเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีต้นทุนในสังคมไทยทุกภาคเป็นส่วนใหญ่อยู่แล้ว เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อวัดเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเรื่องสังคมผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นจากผู้สูงอายุเพราะผู้ที่เข้าวัดทำบุญส่วนใหญ่อีกเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ วัดจึงมีบทบาทในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุทั้งทางตรงและทางอ้อม โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะ และการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่นเพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556)

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นสถานศึกษาที่ใช้แนวทางของพระพุทธศาสนา คือความเป็นพุทธะ หมายถึง ท่านผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ความรู้ ความตื่น ความเบิกบานนี้มีลักษณะ 3 ด้าน อันเป็น

หลักการเดียว คือปัญหาที่พัฒนาให้ประเด็นยิ่งขึ้นไปในจิตใจที่ดั่งงาม เมื่อจิตใจดั่งงามความสุขสดใส ความมีพลังเข้มแข็งด้วยสมาธิ โดยมีการสื่อสารและพฤติกรรมที่สัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมเป็นฐานรองรับสนับสนุน ทำให้เกิดการพัฒนาที่การศึกษา 3 ด้าน บูรณาการเข้ากับ ไตรสิกขา สถานศึกษาที่ประกอบด้วยผู้บริหาร ครูอาจารย์ ตลอดถึงบุคลากรในวงการศึกษามิใช่เพียง และกว้างออกไปทั่วถึงชุมชนและสังคมทั้งหมดเป็นกัลยาณมิตร ที่ช่วยกันชักนำส่งเสริมกล่อมเกล่า ให้เด็กนักเรียนใช้หลักแห่งโยนิโสมนสิการ ความรู้คิดของตนขับเคลื่อนตัวเองให้ก้าวไปในวิถีแห่ง ไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา บูรณาการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนในทุกสาระวิชาของโรงเรียน

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อจะนำมาบูรณาการกับโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย พัฒนารูปแบบการจัดการให้เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ ตลอดจนถึงบทบาทของพระสงฆ์และองค์กรท้องถิ่นที่มีโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและรองรับปัญหาสังคมผู้สูงอายุของจังหวัด เชียงราย และสามารถนำไปปรับใช้กับโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดต่างๆ ได้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการดำเนินการวิจัยมี ขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิธีการศึกษา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ วารสาร อินเทอร์เน็ต เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ปัญหาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย และรูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย
2. ขั้นศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Work) (1) พื้นที่ศึกษา ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย 5 โรงเรียน คือ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวงม วัดศรีเมืองมูล ตำบลหัวงม อำเภอพาน โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน วิทยาลัยผู้สูงอายุตำบลเวียงเหนือ วัดพนาลัยเกษม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย วิทยาลัยผู้สูงวัยตำบลหนองแรด วัดศรีดอนมูล ตำบลหนองแรด อำเภอเทิง และ ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุตลอดชีพเทศบาลบ้านดู่ ตำบลบ้านดู่ อำเภอ

เมืองเชียงราย (2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) คือ ผู้อำนวยการ หรือประธานโรงเรียน ผู้สูงอายุ ผู้บริหารสูงสุดขององค์กรท้องถิ่น และเจ้าอาวาสวัดที่เป็นที่ตั้งหรือเกี่ยวข้องกับ ครูหรือจิตอาสา ประธานนักเรียนผู้สูงอายุ และนักเรียนผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิ ประธานเครือข่ายโรงเรียน ผู้สูงอายุ ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ข้าราชการครู ข้าราชการบำนาญ และปราชญ์ท้องถิ่น โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงราย จำนวน 40 รูป/คน

3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีวิธีการดังนี้ (1) ศึกษาพัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ (2) ศึกษาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธในจังหวัดเชียงราย (3) ศึกษารูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธในจังหวัดเชียงราย (4) วิเคราะห์จุดมุ่งหมายและกำหนดลักษณะข้อมูล ได้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (5) วางแผนในการสร้างเครื่องมือ และ (6) สร้างเครื่องมือในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อ ได้แก่ (1) พัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ (2) ปัญหาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธในจังหวัดเชียงราย (3) รูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธในจังหวัดเชียงราย (4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการสร้างต้นแบบของการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธในจังหวัดเชียงราย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล เพื่อการจัดการแบบยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญของรูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธในจังหวัดเชียงราย โดยสรุปตามลำดับ ดังนี้

1. พัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ

1.1 พัฒนาการโรงเรียนวิถิพุทธ ผลจากการศึกษาพบว่า โรงเรียนวิถิพุทธมีจุดเริ่มต้นมาจากกระทรวงศึกษาธิการได้จัดสรรการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเพื่อจะเข้ากับโรงเรียนทั่วประเทศ ก่อนที่จะมีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ มหาเถรสมาคม ได้มีมติเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2544 มอบหมายให้ พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวงและพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนไปพิจารณาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นแบบเดียวกัน โดยไม่มีการบิดเบือนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลังจากนั้นได้มีการตั้งคณะทำงานเพื่อจัดทำหลักสูตรดังกล่าว ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ประชุมเรื่อง หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา ที่ประชุมได้ข้อสรุปในเรื่องของ

การจัดตั้งโรงเรียนวิถิพุทธ ปลายปี พ.ศ.2545 กระทรวงศึกษาธิการได้เปิดรับโรงเรียนวิถิพุทธรุ่นแรกของโครงการ ด้วยการประกาศรับสมัครและมีโรงเรียนเข้าร่วม จำนวน 89 โรงเรียน

พัฒนาการโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย จากการศึกษา พบว่า มีพัฒนาการเริ่มดำเนินการจัดตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2553 เป็นต้นมา ผู้ที่ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ มีทั้งวัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ เป็นผู้ดำเนินการ สถานะของโรงเรียนผู้สูงอายุปัจจุบันอยู่ในความดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สนับสนุนงบประมาณการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายเริ่มต้นจากปัญหาผู้สูงอายุที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้สูงอายุต้องถูกปล่อยให้อยู่บ้านตามลำพัง ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเหงา ซึมเศร้า ว่าเหว่เกิดความเครียด ทำให้สุขภาพจิตไม่ปกติสุข คิดว่าตัวเองเป็นภาระให้กับลูกหลาน ครอบครัวและสังคม จนทำให้ผู้สูงอายุบางรายทำร้ายตัวเองและฆ่าตัวตายของผู้สูงอายุเกิดขึ้น ปัญหาของผู้สูงอายุเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกภาคส่วนในสังคมจะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้ จึงทำให้เกิดการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสถานที่รวมตัวกันทำกิจกรรมพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ความเห็นซึ่งกันและกัน ปัจจุบันโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายได้มีการรวมตัวกันเป็นรูปแบบเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย เพื่อจะให้การบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุทุกปี

1.2 รูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ ผลจากการศึกษา พบว่า เป็นรูปแบบที่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการในการดำเนินงานของโรงเรียนในทุกๆ ด้าน การพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักปัญญา 4 คือ คบสัตบุรุษ (อยู่ใกล้คนดี) ฟังธรรม (เอาใจใส่ในการศึกษา) ตรัสรองธรรม (พิจารณาเรื่องต่างๆ อย่างแยบคาย) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ดำเนินชีวิตด้วยประยุกต์ใช้ธรรมะ) มาบูรณาการให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมแห่งความเมตตา โดยมีผู้บริหารและครูเป็นกัลยาณมิตรดำเนินการพัฒนาจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีชีวิต วิธีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขา เพื่อนำไปสู่ปัญญา วิถีชีวิตที่ติงตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน ด้วยศีล สมาธิและปัญญา

รูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธในจังหวัดเชียงราย จากการศึกษา พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายจะดำเนินงานในรูปแบบการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย เพื่อจะให้การบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุทุกปี โดยการแบ่งการประเมินออกเป็นระดับ คือ โรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบ โรงเรียนผู้สูงอายุระดับห้าดาว สี่ดาว สามดาว ตามลำดับ เป็นการประเมินเพื่อจะได้ทราบถึงปัญหาจุดเด่นจุดด้อยของแต่ละแห่งเพื่อจะได้พัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น และบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งก็อาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน คือ บ้าน วัด ราชการ “บวร” มาร่วมกันบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ แนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็มีพื้นฐานมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการในการดำเนินงานทุกขั้นตอน เพราะโรงเรียนผู้สูงอายุโดยธรรมชาติทั้งคณะผู้ทำงานและตัวนักเรียนผู้สูงอายุก็มีวิถีชีวิตที่ความเกี่ยวข้องกันกับวิถิพุทธมาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงเป็นผู้สูงอายุในปัจจุบัน

2. ปัญหาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย จากการศึกษาวិเคราะห์พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละแห่งก็มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยสภาพแล้วก็มีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน โดยได้วิเคราะห์ปัญหาออกเป็น 4 ด้าน ตามแนวคิดการบริหารจัดการ 4 m ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ จากการศึกษา พบว่า การจัดการปัญหาด้านคนของโรงเรียนผู้สูงอายุ จะมีปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญสอดคล้องกับแนวทางวิถีพุทธยังไม่เพียงพอ ขาดบุคลากร ครูจิตอาสา ที่ยังไม่ครอบคลุมในกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นวิชาเฉพาะที่เหมาะสมกับนักเรียนผู้สูงอายุ และยังขาดบุคลากรด้านเจ้าหน้าที่ประจำที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายธุรการ

2.2 ด้านการจัดการทรัพยากรการเงิน จากการศึกษา พบว่า แหล่งงบประมาณของโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การอุดหนุนงบประมาณในรูปของโครงการ เพราะการอุดหนุนโดยตรงไม่สามารถที่จะทำได้เพราะติดที่ระเบียบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งก็ยังไม่ได้รับรองให้เป็นองค์กรที่ต้องตามกฎหมาย จึงทำให้โรงเรียนหลายแห่งต้องหางบประมาณเองด้วยวิธีการที่จะทำได้เพื่อหางบประมาณมาบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุให้ดำเนินการไปได้

2.3 ด้านการจัดการทรัพยากรทางกายภาพหรือด้านวัสดุสิ่งของ จากการศึกษา พบว่า ปัญหาการจัดการด้านวัสดุสิ่งของเป็นสิ่งจำเป็น และความต้องการของโรงเรียนผู้สูงอายุ ก็คืออาคารสถานที่มั่นคงถาวรเพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับนักเรียนผู้สูงอายุ และนอกจากนั้นก็ต้องการวัสดุอุปกรณ์สิ่งสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น โปรเจคเตอร์ เครื่องเสียง ทีวี เครื่องออกกำลังกายสำหรับนักเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น และเครื่องใช้สำนักงานเพื่อบริหารจัดการด้านเอกสาร เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องปริ้นเตอร์ ตู้เก็บเอกสาร โต๊ะเก้าอี้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างเหล่านี้ยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ

2.4 ด้านการจัดการทรัพยากรเครือข่ายความร่วมมือ บ้าน วัด ราชการ จากการศึกษาพบว่า การจัดการปัญหาในเรื่องของงบประมาณที่ยังมีไม่เพียงพอ ปัญหาการจัดการเรื่องของคนคือบุคลากรเจ้าหน้าที่ประจำของโรงเรียนผู้สูงอายุไม่มี ปัญหาการจัดการเรื่องการมาเรียนการมาร่วมกิจกรรมของนักเรียนผู้สูงอายุยังต้องหาหนทางแก้ไขในเรื่องของการรับส่ง เป็นต้น ซึ่งปัญหาด้านการจัดการนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนมาช่วยกันแก้ไขปัญหา ซึ่งความร่วมมือยังค่อนข้างไม่ชัดเจน การสร้างภาคีเครือข่ายจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ ยังไม่ป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเท่าที่ควร เป็นความร่วมมือเฉพาะเรื่องและเป็นครั้งคราว จึงทำให้การแก้ไขปัญหาในบางเรื่องยังไม่ได้การแก้ไข

3. เสนอรูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย ผลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้รวบรวมข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ห้สังเคราะห์เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย เป็นรูปแบบเชิงภาษาหรือรูปแบบเชิงข้อความ เพื่ออธิบายความในแต่ละด้านว่า ได้นำเอา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นวิถีทางในการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในทุกๆ ด้าน โดยใช้หลักธรรมข้อใดมาบูรณาการ โดยได้แบ่งการจัดการออกเป็น 4 ด้าน คือ

3.1 การจัดการด้านการบริหาร คือการสร้างความเข้าใจในกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย การจัดการในด้านนี้บูรณาการด้วยหลักธรรมอริยบท 4

3.2 การจัดการด้านหลักสูตร ด้วยมิติ 6 ด้าน เป็นการกำหนดหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อที่จะพัฒนาผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้มีลักษณะสอนใหญ่ ทำใหญ่ อยู่ใหญ่เห็น โดยประยุกต์หรือบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับทุกมิติ คือ (1) มิติด้านสุขภาพ บูรณาการด้วยธรรมข้อ กายภาวนาและจิตภาวนา ในหลักธรรมภาวนา 4 (2) มิติด้านเศรษฐกิจ บูรณาการด้วยธรรมข้อ มัตตัญญูตา ในหลักธรรมสัปปริสธรรม 7 (3) มิติด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรม บูรณาการด้วยหลักธรรม สังคหวัตถุ 4 (4) มิติด้านสิ่งแวดล้อม บูรณาการด้วยธรรมข้อ สีลภาวนา ในภาวนา 4 (5) มิติด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี บูรณาการด้วยธรรมข้อ ปัญญาภาวนา ในหลักธรรมภาวนา 4 (6) มิติด้านสวัสดิการบูรณาการด้วยหลักธรรม พรหมวิหาร 4

3.3 การจัดการด้านการเรียนการสอน โรงเรียนผู้สูงอายุควรกำหนดหลักสูตรใหม่มีความสอดคล้องกับวิถีพุทธ การเรียนการสอนควรเน้นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน จัดการเรียนการสอนด้วยการบูรณาการหลักธรรม ปัญญาวัชรธรรม 4

3.4 การจัดการด้านเครือข่ายความร่วมมือ บ้าน วัด ราชการ โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นการจัดตั้งขึ้นในรูปแบบของภาคประชาชนหรือภาคสังคม การจะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน หลักธรรมที่นำมาบูรณาการคือ หลักธรรมอปริหานิยธรรม 7

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย จึงทำให้มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ 2 ประเด็น คือ

1. เปรียบเทียบโรงเรียนวิถีพุทธปกติและโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ ในประเด็นนี้จะได้อภิปรายถึงโรงเรียนวิถีพุทธในระบบปกติ และโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธเปรียบเทียบอยู่ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก คือ ความเหมือน จากการศึกษาค้นคว้าทำให้เห็นว่า การริเริ่มโครงการโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นมาทั้งของโรงเรียนวิถีพุทธปกติและโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธนั้น ก็มีวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกันคือ เริ่มจากการต้องการแก้ไขปัญหา ปัญหาที่ทำให้มีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่กระทรวงศึกษาธิการได้ริเริ่มขึ้นก็เริ่มมาจากการจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเยาวชนของไทยเมื่อผ่านกระบวนการเรียนการสอนในระบบนี้แล้วเป็นคนที่ได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย สังคม จิต และปัญญา เพื่อให้เป็นคนเก่งดีมีสุข กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการแก้ไขปัญหา จนได้ข้อสรุปในเรื่องของการจัดตั้งโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นโรงเรียนผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกัน การก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นก็เพราะภาคสังคมได้มองเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของสังคมผู้สูงอายุว่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และทำให้ครอบครัวต้องรับภาระมากขึ้น

วัยแรงงานก็ต้องออกไปทำงานนอกบ้านแล้วก็ปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่ตามพัง เมื่ออยู่ตามลำพังผู้สูงอายุที่มีสภาพจิตใจอ่อนไหวก็เกิดความเหงา เศร้าซึม ว่าเหว่ จนบางรายนำไปสู่การทำร้ายตัวเอง จึงทำให้ภาคสังคมมองเห็นว่าจะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้ในเรื่องสังคมผู้สูงอายุ เพื่อจะได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้มีคุณค่าและมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกัน **ความเหมือน** ในด้านกรอบการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถิพุทธในระบบเมื่อริเริ่มโครงการขึ้นมาแล้วก็มีกรอบการบริหารจัดการที่ชัดเจนในการดำเนินการ คือการบริหารจัดการ 6 ขั้นตอนโดยมีองค์ประกอบ คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ การจัดโรงเรียนวิถิพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ คือ (1) การหาที่ปรึกษาแหล่งศึกษาและเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตร (2) การเตรียมบุคลากรและคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน ให้มีความตระหนักโดยคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธาและฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ (3) การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้นหรือวิสัยทัศน์และแผนงาน ที่ชัดเจนทั้งระยะยาว ในธรรมนูญสถานศึกษา และแผนปฏิบัติการรายปีก็ตาม 2) ขั้นตอนดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่างๆ ของการพัฒนาผู้เรียน อันจะนำไปสู่การในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการ คือ (1) สัมปยุตสังสวะ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูลมีสื่อที่ดี (2) สัทธัมมัสสวณะ การใส่ใจศึกษาเล่าเรียนโดยมีฐานของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี (3) โยนิโสมนสิการ การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธีโดยมีสภาพและบรรยากาศที่ส่งเสริม (4) อัมมานุสสัมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม ซึ่งมีการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ หลักสูตรสถานศึกษา การเตรียมกิจกรรมนักเรียน การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ที่สอดคล้องกับวิถิพุทธ 3) ขั้นตอนดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ การเรียนของสถานศึกษา โดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรและกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริม “การกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น” เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน 4) ขั้นตอนดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญ ในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน 5) ขั้นตอนปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบการบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนา การมีอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาและอุပ္ปยุตธรรม 2 ความไม่สันโดษในกุศลธรรม ความไม่ย่อท้อในการพากเพียร เป็นต้นจำทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 6) ขั้นตอนประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานรายงานผู้เกี่ยวข้อง ให้ทราบผลการดำเนินงานนั้นๆ และนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินการอื่นๆ ต่อไป และในระบบประกันคุณภาพ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการดำเนินการและบริหารจัดการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดประดิษฐ์ ฐชิตาโก (2557) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนวิถิพุทธเป็นโรงเรียนที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการหรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน เน้นกรอบ

การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ผู้เรียนได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น และนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธ 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านกายภาพ 3) ด้านกิจกรรม พื้นฐานวิถีชีวิต 4) ด้านการเรียนการสอน และ 5) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่วนแนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ ควรสร้างความเข้าใจร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย โดยนำหลักอิทธิบาทธรรม 4, 2) ด้านกายภาพ บ้าน วัด โรงเรียน ควรประสานงานกัน โดยให้ทุกฝ่ายมีความตระหนักถึงความสำคัญในการดำเนินชีวิตตามแนววิถิพุทธ พร้อมทั้งสิ่งแวดล้อมตามหลักสัปปายะ 7, 3) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ควรกำหนดแผนและนโยบายร่วมกัน ประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกัน และกัน โดยบูรณาการตามหลักอริยสัจ 4, 4) ด้านการเรียนการสอน ผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียน ควรเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดี เน้นการปฏิบัติ ตามหลักไตรสิกขา 5) ด้านบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และ นักเรียน ควรสร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยหลักพรหมวิหารธรรม 4, 6) ด้านการพัฒนาบุคลากร โรงเรียนควรกำหนดแผนการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน โดยนำหลักอริยสัจ 4 เป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากองค์ประกอบของการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธปกติทั้ง 6 ขั้นตอนนี้ เมื่อนำไปศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุก็พบว่า มีการดำเนินการที่สอดคล้องหรือเข้าได้กับการดำเนินงานทั้ง 6 ขั้นตอนนี้ ถึงแม้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุจะไม่ได้กำหนดกรอบแนวทางไว้ตั้งแต่เริ่มต้นก็ตาม แต่แนวทางการบริหารจัดการก็เป็นวิถิพุทธอยู่ในตัวเองอยู่แล้ว ความเหมือนอีกประการหนึ่งก็คือ ในด้านของการนำเอาหลักธรรมไปบูรณาการหรือประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธทั้งสองกรณีนี้หลักธรรมที่นำมาใช้ก็สามารถใช้ร่วมกันได้ เพราะหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอภิลักขิต เป็นหลักธรรมที่ไม่จำกัดกาล ไม่ได้จำกัดเพศวัยอายุ ไม่ว่าจะเป็นเด็กเยาวชนหรือผู้สูงอายุต่างก็จะต้องดำเนินชีวิตในกินอยู่ดูฟังให้เป็น เช่นเดียวกัน ทุกคนต่างก็ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จะต้องพัฒนาให้ดีขึ้นทั้งกาย จิต ปัญญา สังคม เพื่อให้การดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในสังคม

ส่วนประเด็นความแตกต่างของโรงเรียนวิถิพุทธทั้งสองกรณี ก็มีข้อแตกต่างกันประการแรก ก็คือความแตกต่างของวัยผู้เรียน โรงเรียนวิถิพุทธปกติผู้เรียนก็คือเด็กเยาวชน ซึ่งเป็นผู้ที่กำลังเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกายและความคิดสติปัญญาที่กำลังพัฒนา ฉะนั้นการจัดการโรงเรียนวิถิพุทธปกติจึงต้องมีรายละเอียดในการบริหารจัดการมากกว่า เพราะเด็กเยาวชนเป็นผู้ที่ยังต้องเรียนรู้ในประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตอีกมากมาย ส่วนโรงเรียนผู้สูงอายุผู้ที่เข้ามาเรียนมาศึกษาเป็นผู้ที่มีอายุที่เรียกว่าผู้สูงอายุ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ที่ผ่านการใช้ชีวิตในวัยเด็กมาแล้ว ก็ทำให้มีทั้งประสบการณ์ ความรู้ที่สั่งสมมาตลอดชีวิต ไม่ต้องเรียนรู้ในด้านวิชาการอีก แต่ต้องเป็นผู้ที่จะต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ประสบการณ์ ที่ผ่านมาให้กับสังคมมากกว่า ซึ่งการดำเนินการบริหารจัดการในส่วนของโรงเรียนผู้สูงอายุวิถิพุทธ ก็เป็นการบริหารที่ซับซ้อนน้อยกว่าโรงเรียนวิถิพุทธปกติของเด็กเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2560) ได้สรุปไว้ในรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ “การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้” ว่า โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นลักษณะกิจกรรมที่สถาบัน หน่วยงานหรือชุมชน

จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบที่ผู้สูงอายุเรียนรู้ อย่างสนุกสนานรื่นเริง นักเรียนผู้สูงอายุที่ผ่านจากโรงเรียนเกิดทักษะด้านการดูแลตนเอง ควบคุมตนเองและการพึ่งตนเองได้ในระดับมาก นอกนั้นเป็นทักษะในการทักษะในการพัฒนาความสามารถทางกาย จิต สังคม ปัญญา และเศรษฐกิจ ประเด็นความแตกต่างอีกประการหนึ่งก็คือ ความชัดเจนของหน่วยงานหรือองค์กร โรงเรียนวิถีพุทธปกติ ถือว่าเป็นองค์กรที่ชัดเจนเพราะเกิดจากการดำเนินงานของภาครัฐ ก็คือกระทรวงศึกษาธิการทำให้การบริหารจัดการในด้านต่างมีความพร้อมทั้งทางด้านงบประมาณ อาคารสถานที่ บุคลากรฝ่ายต่างๆ การบริหารงานมีนโยบายความชัดเจนทุกอย่าง จึงทำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จมากกว่าในแง่ของการบริหารดำเนินงาน ส่วนโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ ยังเป็นองค์กรที่ยังไม่ชัดเจนทำให้การบริหารจัดการยังไม่สามารถที่จัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณที่ได้รับก็ยังไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ ด้านอาคารสถานที่ของโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็ต้องอาศัยวัด โรงเรียนเก่า อาคารเก่า ซึ่งทำให้สภาพบางอย่างไม่มีความสะดวกสบาย ความพร้อมต่อการใช้งานของผู้สูงอายุ บุคลากรฝ่ายต่างๆ ก็ยังเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยจิตอาสาช่วยทำงานในด้านต่างๆ ยังไม่มีบุคลากรประจำ ทำให้งานบางอย่างไม่มีผู้รับผิดชอบหลัก ซึ่งเป็นความแตกต่างกันดังกล่าว

2. โรงเรียนผู้สูงอายุทุกแห่งต้องดำเนินการด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิต สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนดังนี้ คือ 1) เป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน 2) ตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจของบุคคล 3) สร้างความสมดุลทางใจแก่บุคคลและสังคม 4) กำหนดแบบแผนพฤติกรรมของชุมชนโดยทางพิธีกรรมต่างๆ 5) เป็นแหล่งให้การศึกษาตลอดชีพแก่ชุมชน โดยผู้ทำหน้าที่ของสถาบัน คือ พระสงฆ์ เป็นผู้แนะนำสั่งสอนความรู้และวิชาชีพที่นอกเหนือจากพิธีกรรมทางศาสนา วัดเป็นศาสนสถานมีพระสงฆ์เป็นศาสนบุคคลที่จะทำให้พระพุทธศาสนาช่วยในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ คนไทยสมัยโบราณหันหน้าเข้าวัด ไกล่ชิดวัด สนุกกับวัดเป็นส่วนมาก และวัดก็ทำหน้าที่ที่สำคัญเพื่อชาวบ้าน เช่น เป็นที่เรียนหนังสือ เป็นสถานสงเคราะห์บุตรชาวบ้าน เป็นสถานพยาบาลรักษาผู้เจ็บป่วย เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หาความรู้ เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาการครองตนการครองชีพ แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ เป็นคลังพัสดุเก็บของใช้ต่างๆ ที่ชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือเอาไปใช้เมื่อตนมีงาน เป็นศูนย์กลางการปกครองท้องถิ่นที่กำนันผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมลูกบ้านชี้แจงข้อราชการต่างๆ เป็นที่บำเพ็ญกุศลกิจหรือประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ธรรมะในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา การสร้าง จิตสำนึกด้านคุณงามความดี ได้แก่ การมีคุณธรรมทางจิตใจ ปราศจากอบายมุข สามารถพึ่งตนเองได้ มีสุขภาพจิตดี (ฉวีวรรณ สุวรรณภา, ออนไลน์)

จากบทความดังกล่าว จึงทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าสังคมยุคปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ว่าพระพุทธศาสนาก็ยังมี

ความสำคัญกับวิถีชีวิตของสังคมไทยอยู่ จึงเห็นว่าโรงเรียนผู้สูงอายุก็ต้องดำเนินการด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีคนนับถือหลากหลายศาสนามากขึ้น แต่ถ้าผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาอื่นจะเข้ามาร่วมกิจกรรมก็ต้องร่วมทำกิจกรรมที่เป็นแนวทางวิถีพุทธเท่าที่จะทำได้ตามหลักศาสนาของตนเอง เพราะหลักการของพระพุทธศาสนาบางประการก็ถือได้ว่าเป็นแนวทางความเป็นสากลที่ทุกคนจะทำได้ร่วมกันได้ อย่างเช่น การทำสมาธิ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้จากวัดป่าถ้ำวัว บ้านแม่ยะ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นวัดที่ชาวต่างชาติเดินทางมาจากทั่วทุกมุมโลกกว่า 140 ประเทศ มาปฏิบัติธรรมและฝึกสมาธิ ให้เกิดมีความสะอาด สว่าง สงบ สันติ ทั้งคนทั้งที่นับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ไม่มีเชื้อชาติชนชั้น (วัดถ้ำวัว, ออนไลน์)

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เบาะเนองความรู้ที่ได้จากการศึกษา เป็นการเสนอรูปแบบการจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย ได้ดังนี้

1. พัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ได้แก่ 1) พัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ความเป็นมา แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ เป้าหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ และ รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ 2) พัฒนาการและรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบโรงเรียนวิถีพุทธ ขั้นตอนดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา ขั้นตอนดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ขั้นตอนปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และขั้นตอนประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

2. ปัญหาการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ 1) การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ 2) การจัดการด้านทรัพยากรการเงิน 3) การจัดการด้านทรัพยากรทางกายภาพ 4) การจัดการด้านทรัพยากรเครือข่ายความร่วมมือ

3. เสนอรูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ รูปแบบการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ จำแนกการจัดการออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การจัดการด้านการบริหาร บูรณาการด้วยหลักธรรมอิทธิบาท 4, 2) การจัดการด้านหลักสูตร ด้วยมิติ 6 ด้าน ประยุกต์หรือบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ (1) มิติด้านสุขภาพ บูรณาการด้วยกายภาวนาและจิตภาวนา ในหลักธรรมภาวนา 4 (2) มิติด้านเศรษฐกิจ บูรณาการด้วยมัตตัญญูตา ในหลักสัปปริสธรรม 7 (3) มิติด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรม บูรณาการด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 (4) มิติด้านสิ่งแวดล้อม บูรณาการด้วยศีลภาวนา ในภาวนา 4 (5) มิติด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี บูรณาการด้วยปัญญาภาวนา ในหลักธรรมภาวนา 4 (6) มิติด้านสวัสดิการ บูรณาการด้วยหลักพรหมวิหาร 4, 3) การจัดการด้านการเรียนการสอน บูรณาการด้วยหลักปัญญาวุฒิธรรม 4, 4) การจัดการด้านเครือข่ายความร่วมมือ บูรณาการด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. *กรมกิจการผู้สูงอายุ*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1610815306-335_0.pdf [15 พฤษภาคม 63].
- ฉวีวรรณ สุวรรณภา. *พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.mcu.ac.th/article/detail/405> [20 กรกฎาคม 2565].
- พระปลัดประดิษฐ์ ฐิตาโก, (2557). “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันการวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2560. *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559*. นครปฐม : บริษัท พรินเตอร์ จำกัด.
- รายการโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. *ใจเท่ากัน ตอน โรงเรียนผู้สูงอายุแห่งแรกในประเทศไทย วันพุธ ที่ 13 เมษายน 2559*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://program.thaipbs.or.th/Jaitaokan/episodes/36965> [16 มกราคม 2562].
- โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://huafaiseniorsschool.com /index.php/about-us](http://huafaiseniorsschool.com/index.php/about-us) [16 มกราคม 2562].
- วัดถ้ำวัว. *ประวัติวัดถ้ำวัว*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://e-service.dra.go.th/place_page/47215 [20 กรกฎาคม 2565].
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, (2560). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้”*. กรุงเทพฯ : เจพรีนธ์.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, (2556). *คู่มือการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ*. สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, (2559). *ประชากรผู้สูงอายุอาเซียน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.